

УДК 316.334.3(100)

DOI: 10.5937/pr78-44953

Осврт

Зоран Р. Пешић*

*Факултет за послове студије и право,
Универзитет Унион–Никола Тесла, Београд*

ЛИДЕРСТВО: ШЕСТ СТУДИЈА О СВЕТСКОЈ СТРАТЕГИЈИ

Осврт на књигу Хенрија Кисинџера

Хенри Кисинџер (*Henry Kissinger*) је доајен светске дипломатије, бивши саветник за националну безбедност и државни секретар за спољне послове САД за време Ричарда Никсона (*Richard Nixon*) и Џералда Форда (*Gerald Ford*). У овој години напунио је сто година и својим коментарима светских догађаја пи даље обуђује пажњу.

Његова најновија књига из 2022. године *Leadership: Six Studies in World Strategy*, на 499 страна бави се лидерством политичких личности чије вођство сматра аутентичним и који су успели да „трансформишу своје друштво и дају допринос настанку новог светског поретка” (Kissinger 2022, 395). Књига је интересантна иако доноси мање рафинисано, а више рафинирано виђење историјске улоге појединих личности.

У међународним односима и спољној политици теоретичари се споре да ли су лидери субјекти међународних односа или не. Кисинџер, не само да нема дилему, него сматра да појединци који имају визију и успевају да се уздигну изнад тренутних околности, историјског наслеђа и сопствених ограничења имају пресудну улогу. На основу тога анализом, проценом и могућностима доносе стратегију према којој ће поступати. При томе није нужно да остали или већина буду сагласни с њом. Књига почевши од увода, кроз шест поглавља, по једно за сваког од лидера и закључка, настоји да то потврди, кроз реалистичку перспективу.

У уводу бави се лидерством као потребом и околностима које су мењале Европу и свет од Првог светског рата до данас, а које су у таквим турбулентним временима захтевале лидере са визијом,

* zoran.pesic@fpssp.edu.rs.

смелошћу и стратегијом промена. Кисинџер вође дели на државнике и пророке. Државници настоје да сачувају државу и друштво пред датим околностима и манипулишу њиме, док су пророци више визионари који „преовлађујуће институције третирају мање из перспективе могућег, а више из визије императива” (Kissinger 2022, 23). Лидери које је проучавао у зависности од ситуације примењивали су синтетички оба начина управљања, али са различитим балансом. Кисинџер описује начин живота, догађаје, карактер и околности које су постојале у време сваког од лидера и идентификује на основу њихових поступака и постигнутих ефеката стратегију коју је свако од њих применио.

Прво поглавље је посвећено Конраду Аденауеру (*Konrad Adenauer*) првом канцелару Немачке после Другог светског рата и противнику нацистичког режима. Подељена Немачка поред економских и егзистенцијалних проблема имала је и велико правно и морално оптерећење за све оно што се десило у рату (Kissinger 2022, 4) и у Аденауеру је нашла новог лидера.

Аденауер је захтевао да се Немачко друштво и појединци суоче са својом прошлошћу и злочинима и да се првенствено образовањем гради демократско друштво. А то је у зачетку биполарног света било могуће једино ослањањем на земље Запада, помирењем с Француском и истрајношћу на изградњи демократског друштва, насупрот систему који је нудио Совјетски Савез у источном делу Немачке. То је био његов основни политички концепт којег се држао до краја. Уместо да се исцрпљује ламентирањем над прошлим и нереалном жељом да се Немачка уједини, Аденауер је одабрао да прихвати чињенично стање и да интегрише Немачку у западна друштва и вредности и да поврати њено „достојанство и легитимитет” (Kissinger 2022, 5). Према мишљењу аутора, он је изабрао најповољнију стратегију за пораженог а то је „стратегија понизности”, која сузбијањем сопственог национализма, прихватањем кривице и реалности, разоружава надменост победника и настоји да изгради заједничку будућност на равноправним основама. „Био је одлучан да покорност претвори у врлину и видео је да је привремена неједнакост услова, предуслов за једнакост статуса” (5). То је и сиже његовог инаугурационог говора 1949. године „израженог у контексту безусловне предаје, који је такође био лукав апел на једнакост са победницима” (13). Десет година по завршетку рата Западна Немачка је 1955. године постала слободна и суверена држава, чиме је и престала њена окупација од

стране савезника, што је успех стратегије понизности. Кисинџер закључује да је успоставио и нову политичку културу и традицију.

Друго поглавље је резервисано за Шарла де Гола (*Charles de Gaulle*), француског председника који је Кисинџера импресионирао војним способностима, историјским знањем и даровитошћу за политичара (Kissinger 2022, 117). Његов карактер обележавало је самосавлађивање, стоицизам, доминација собом и сопственом вољом, а према другима не претерана захвалност. Користећи „изузетну проицљивост коју је пратила храброст да делује интуитивно и када су последице личиле на политичко самоубиство” (118), Де Гол је успео да понижену Француску поново уздигне и учини равноправном у креирању новог поретка у Европи и свету. Као непознати и најниже ранжирани генерал, са ниским положајем у министарству, „стратегичком воље” успео је да се наметне као лидер коме су интереси Француске пречи од свега, чак и пријатељства савезника. Де Гол је прилагођавао и алтернативно тумачио стварност, да би је касније и креирао према сопственој вољи. Његове намере су биле да створи нову политичку реалност пре него што објави Француском народу њену природу (78). Де Гол је вешто заобилазио чињеницу да је Француска ослобођена од савезника, потенцирајући француски дух, отпор и приврженост слободи и присвајајући на неки начин савезнички успех. Повукао се из политике, да би се касније тријумфално вратио стварајући Пету републику и као њен председник остварио своје циљеве. Циљеви су били економски развој Француске, стабилан политички систем, независна спољна политика и промовисање Европе од Атлантика до Урала као тампон зоне између Англосаксонаца и Совјетског Савеза. Де Голова „визија надмашила је разумевање његове нације”, а његова воља и снажна личност обликовале су стварност и будућност Француске. То је период „политике величине” која и данас инспирише многе француске политичаре, а Кисинџер и данашњу политику Француске назива „деголистичком”.

Треће поглавље је посвећено америчком председнику Ричарду Никсону више познатом по афери Вотергејт (*Watergate*) и као једином председнику који је поднео оставку, него по својим достигнућима. Кисинџер је био његов саветник за спољну политику и о њему се веома позитивно изјашњава. Иако је био комплексна и контроверзна личност Никсон је успео да промени спољну политику САД користећи „стратегичку равнотежу” оцењује Кисинџер. Никсон је сматрао да се светски мир може одржати једино равнотежом снага између држава,

нарочито великих сила, не инсистирајући на доминацији САД, иако се она подразумева. Циљ је био да САД изађу из рата у Вијетнаму, да се успоставе много бољи односи са Кином како би се парирало Совјетском Савезу и да се започне мировни процес на Блиском истоку. Кисинџер каже да је Никсон био строг у дизајну своје политике и стратегије и смео у њеном извршењу, прилагођавајући улогу САД у свету „од пољуљане доминације до креативног вођства”.

Суштина стратегије равнотеже је била да је САД њен главни креатор и да се одржава кроз јаке савезе са пријатељима и дијалоге са противницима. То је довело до дипломатског отварања према Кини и Никсонове посете 1972. године, чему је претходила пресудна улога Кисинџера и његова тајна дипломатија. Обе државе су имале за циљ, не само развијање међусобних односа, већ и обуздавање моћи Совјетског Савеза. Кисинџер је оценио да је Никсонова политика у крајњем увек била заснована на националним интересима, због тога је његов анимозитет према комунизму потиснут у други план. Моралне димензије су остављане по страни. Таква флексибилност Никсона неопходна је и данас, сматра Кисинџер, при томе вероватно мисли и на сопствену умешност.

Кисинџеру се највише замера некритичност према Никсону и себи и што се о том периоду његовог активног деловања не сазнаје ништа ново. Човек који има и сада оцену о свему и који мења ставове с годинама, искуством и према ситуацији, нема ново виђење о себи и политици коју је водио с Никсоном. Разлог је једноставан, лоша оцена Никсонове политике је у ствари лоша оцена о себи.

Четврто поглавље намењено је египатском лидеру Анвар ел Садату (*Anwar el-Sadat*) који је превазишао идеолошке и друге парадигме које су онемогућавале мир на Блиском истоку, првенствено између Израела и Египта. Садат је применио исту стратегију у спољној политици као што је примењивао у унутрашњој, а то је „стратегија трансценденције”. Она се заснивала на поступној примени одређене политике и малим корацима који би коначно довели до крајњег циља, најчешће индиферентног према полазним основама, наслеђу и очекивањима. Примењујући то дипломатски у односима са Израелом и САД, дошло је до постепеног и опрезног отопљавања односа после арапско-израелског рата 1973, Кисинџер је скромно тврдио да је то био и његов план. Резултат свега је био повратак окупираних територија Египту и касније уз посредовање САД мировни споразум 1978. и нобелова награда за мир. Он је показао како се може

превазићи наслеђе и устаљени образац понашања, имајући „визију да се односи између суверених држава заснивају на националним интересима дефинисаним у моралном смислу” (Kissinger 2022, 273). Кисинџер је сагласан са тим, али више у делу интереса него морала. Међутим, Садатово убиство од екстремиста показало је да регион још увек није дорастао његовој визији поштовања прошлости и њеног превазилажења ради будућности.

Пето поглавље обрађује Ли Кван Јуа (*Lee Kuan Yew*), оснивача и премијера града-државе Сингапура (1959–1990) који је трансформисао своју државу у земљу са највећим бруто државним производом и стандардом у Азији. Новоформирана држава се после британског колонијализма и одвајања од Малезије 1965. године суочила с огромним проблемима, незапосленošћу и сиромаштвом. Држава је етнички била шаролика, без заједничког језика, међусобног мешања становништва, националне културе, као ни националне свести.

Ли Кван Ју је одлучио да изгради националну свест и заједништво, кроз организацију становања по раси и приходима, дефинисањем заједничког језика и неговања осталих језика, двојезичким и унапређеним образовним системом и укидањем сваког облика сегрегације. Скоро трећину буџета је у првих девет година наменио за образовање. Увео је строге законе којима се елиминише корупција.

Ли је применио „стратегију изврности” постављајућу високе стандарде у свим областима живота сматрајући да за просечност нема места уколико се жели напредак. Заједнички интереси и циљеви, стварање друштва благодостања постали су везивно ткиво за свест и заједништво нове нације. Сада је Сингапур најуспешнија држава Азије и света. Кисинџер закључује „да Лијева државничка умешност илуструје да најбоље одреднице судбине друштва нису ни његово материјално богатство, ни друга конвенционална мерила моћи, већ квалитет људи и визија његових лидера” (Kissinger 2022, 315). На примедбе да друштво није довољно демократско, Ли је одговарао да предност даје ефикасности над успоравајућим демократским процедурама. Кисинџер оцењује да је Сингапур још увек у фази проналажења праве равнотеже између „популарне демократије и модерног елитизма” (315), што не умањује истинско дивљење за оно што је постигао.

Шесто поглавље намењено је Маргарет Тачер (*Margaret Thatcher*), првој жени председници конзервативне партије и премијерки британске владе (1979–1990). Маргарет Тачер је применила „стратегију

убеђивања” с намером да одбаци носталгију за прошлим колонијалним царством, да заустави национално самопропадање и да врати нацији самопоуздање и економски просперитет. Кисинџер каже да је успех њене политике зависио од њене „личне снаге” као најважнијег ресурса, јасно одређених циљева и доследности, без обзира на оспоравања. Није пристајала на компромисе, јасно је профилисала своју политику, борила се за њу и захтевала да се бирачи одреде за њу или против ње. Успела је да као велики државник спаси Британију од моралног и економског суноврата и према Кисинџеру у духу „идеја највећих конзервативних лидера” (392). Кисинџер занемарује последице њене политике, растуће друштвене тензије, асоцијалност, егоистички индивидуализам и отуђеност. У спољној политици је била потпуно сагласна са САД што је за Кисинџера „кључни доказ важности британско-америчких партнерства” (393), али не и подређености. Иако нису сасвим оригинални, он хвали њене чврсте и јасне ставове према комунистичкој претњи, Ирској републиканској армији и победу у Фокландском рату. Оно што се може замерити је да нема ничег новог у опису њеног карактера и владавине, а што већ није речено раније.

У закључку Кисинџер се бави еволуцијом лидерства. Проблем савременог доба је недовољна примена мериократског модела лидерства, кога он схвата као начин да образовање буде што приступачније свима, а не само предодређеним за лидере на основу порекла и моћи. образовање доступно свима не ствара само активисте и техничаре за управљање, него и лидера визионаре. Закључак изводи из чињенице да многи лидери нису припадници виших класа или елита, већ ниже или средње класе. „Њихово порекло и искуства далеко од моћи дали су им перспективу, омогућавајући им да артикулишу национални интерес и превазиђу конвенционалну мудрост свог времена” (Kissinger 2022, 395). Зато је потребно, да се уз егзактне науке фокус постави и на хуманистичке јер су оне „традиционални извори маште државника”. Лидерство зависи од карактера лидера, његовог образовања, историјске процене и моралних вредности које поседује, сматра Кисинџер. Када су у питању моралне вредности према његовим критичарима, он је најмање позван да о томе говори.

На крају општи закључак Кисинџера је да не постоји јединствена стратегија лидерства или универзални рецепт за успех, као што не постоје ни два иста лидера. Очигледно је да Кисинџер сматра лидере, а не масе важним и пресудним субјектима међународних односа. То је и најприближније реалистичком поимању интереса и прилагођавању

датим околностима и у њихову сврху, али и омаж сопственој улози. При томе закључује да свет данас нема тако моћне лидере, нарочито не Европска унија и САД.

Кисинџер и даље важи за сјајног и уваженог аналитичара спољне политике, али је ова контроверзна личност у светској дипломатији колико хваљена, толико и оспоравана. Књига превазилази очекивања оних који желе да лидере и тај период проучавају из непосредно личног и историјски завршеног контекста, али и умањује очекивања оних који смисао виде у могућности налажења образаца за проблеме данас. Зато се и оцене крећу од изузетно афирмативних до критичких или оних које потпуно негирају њен значај.

Либер (*Robert J. Lieber*) сматра да је „написао задивљујућу и необичну књигу (...) комбиновањем атрибута научника с једне стране и креатора политике на највишим нивоима о питањима рата и мира, са друге стране” (*Lieber 2023*). То је „изванредна анализа геополитичког вођства заснована на сазнању из прве руке” (*Amstus 2023*). Хеленбројх (*Elisabeth Hellenbroich*) књигу сматра вреднијом што указује на способност и визионарство тадашњих лидера а сада је „обликовање политике и стратегије све више у рукама опортунистичких, често интелектуално малоумних или корумпираних политичара (...) што се види у руско-украјинском сукобу, због чега је читава послератна безбедносна архитектура у рушевинама” (*Hellenbroich 2022*). Опоненти су и раније оспоравали тврдњу да лидери из средњих слојева или познаваоци хуманистичких наука имају више лидерских способности, сматрајући да је све то у функцији изградње мита о себи (*Meaney 2020*). Успеси лидера се могу посматрати и из другог угла. Аденауеру је допуштен успех јер је то било и у интересу Запада пред претњом од Совјетског Савеза. Де Гол је могао да креира стварност по сопственој вољи јер су савезници били заокупљени сломом Немачке и одговарала им је стабилност у позадини. Успешна политика Тачерове је увертира у неолиберални капитализам чије „благодети” осећамо данас. Намеће се и питање да ли је данашњи кинески успех налик сингапурском, а тиме и потврда да западна демократија и вредности нису универзални рецепт за успех. На крају, стално позивање на морал у политици резултира његовим игнорисањем и двоструким стандардима.

Кисинџеру се замера субјективност и што се у књизи не види његова јаснија или самокритичка улога у бомбардовању неутралне Камбоџе, одуговлачењу примирја са Вијетнамом, војном пучу у Чилеу и убиству Аљендеа (*Salvador Allende*), мешетарењу по читавом свету

итд. С друге стране и то је одлика реализма и прагматизма Кисинџера који је за само годину дана рата у Украјини еволуирао од реалности и *status quo*, неутралности Украјине ван НАТО, до чланства у НАТО и „равнотеже незадовољства”. Општи је закључак да је „Кисинџер за неке заиста дипломатски геније који и даље влада вештином препознавања политички остваривог као нико други. За критичаре, он је ратни злочинац. За већину, он и његово политичко наслеђе се налазе негде између” (Küfner 2023).

Потпуно смо сагласни са његовом оценом да је америчка политика недоследна, што су српски народ и држава најбоље осетили и још увек осећају. Подржао је интервенције САД у БиХ, али је био против агресије на СРЈ сматрајући то локалним сукобом који не угрожава мир, али и да рат не може донети мир између Срба и Албанаца.

Књига је према нашем мишљењу значајна због историјске перспективе из личног, не баш непристрасног угла, али из угла сведока и судионика. Указује нам да данас недостају лидери који би могли да се носе са садашњим проблемима света и међународних односа. Такође нас подстиче да размислимо о свакој од стратегија и могућности креирања сопствене или искоришћавања онога што је најпримереније данас. Срби су склони вођама, али се показало да досадашње вође нису биле склоне националним интересима, односно нису имале интелектуални капацитет и визију бољитка. Зато се сада налазимо где смо били и пре, на почетку прошлог века, са нерешеним многим питањима. Можда смо стратегијом понизности могли да превазиђемо деведесете и сачувамо се од страдања и територијалне дезинтеграције. Стратегија равнотеже, у нашем случају седења на „више столица”, могућа је једино ако то други уважавају, што се очигледно показало лошим. Стратегија трансценденције је добра, али ми заостајемо много и немамо времена. Она се примењује у негативном смислу код питања Косова и Метохије, где се малим корацима све више отуђује српски суверенитет. Исцрпљујућа стратегија убеђења у сопствену исправност и њено доказивање би требала да буде усмерена ка убеђењу да се стратегијом изврности или једино сопственим ресурсима можемо променити и извући. А за то је потребна стратегија јаке воље неког лидера, чија визија нужно не захтева наклоност народа на изборима да би се остало што дуже на власти. Кисинџерове стратегије су довољан подстицај за стварање српске аутентичне стратегије.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Amstutz, Mark. 2023. "Leadership: Six Studies in World Strategy by Henry Kissinger." *Providence*, 26 January 2023. <https://providencemag.com/2023/01/leadership-six-studies-in-world-strategy-by-henry-kissinger/>.
- Hellenbroich, Elisabeth. 2022. "Book Review: Henry Kissinger: Leadership. Six Studies in World Strategy." *Frontiere*, 6 September 2022. <https://www.frontiere.eu/book-review-henry-kissinger-leadership-six-studies-in-world-strategy/>.
- Küfner, Michaela. 2023. „Henri Kisindžer: Politički vizionar ili ratni huškač?" *Deutsche Welle* 27. maj 2023. <https://p.dw.com/p/4RqvG>.
- Lieber, J. Robert. 2023. "Reviews Leadership: Six Studies in World Strategy by Henry A. Kissinger." *Israel Journal of Foreign Affairs*, 11 May 2023. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23739770.2023.2203599?src=#>.
- Meaney, Thomas. 2020. "The Myth of Henry Kissinger." *New Yorker*, May 11 2020. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/05/18/the-myth-of-henry-kissinger>.

* Овај рад је примљен 10. јуна 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. новембра 2023. године.